

doresc să asocieze prosperitatea cu onoarea, care își doresc legi care să-i respecte, instituții reprezentative și conducători de o integritate ireproșabilă. Timpul onoarei stă să vină și în lumea noastră, și să sperăm că vom găsi și alte mijloace, în afara duelului, pentru a o impune.

Așa cum îi stă bine unui recenzent, nu îl cunosc pe autor decât din ceea ce a scris, dar recomand cu căldură această carte, și îi promit că îl voi citi cu plăcere și în viitor.

Bogdan Teodorescu

Corina Teodor (coord.), *Pompiliu Teodor și lumea prin care a trecut*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, 257 p.

Volumul de față este dedicat lui Pompiliu Teodor (1930-2001), profesor universitar și istoric clujean, membru corespondent al Academiei Române (din 1990), cu contribuții foarte importante în domenii precum: istoria ideilor, istoria iluminismului românesc sau istoria istoriografiei. Așa cum arată autorii eseurilor, profesorul Teodor a reprezentat încă din anii '70 un ghid profesional, dar și unul uman, pentru istoricii formați la Cluj, și nu numai. Din acest motiv, strângerea evocărilor trebuie înțeleasă atât ca un efort de restituire istoriografică, cât și ca o reconstituire a modului de funcționare a câmpului intelectual al istoricilor, atât în perioada regimului comunist, cât și în perioada tranziției post-socialiste.

Cartea a fost coordonată de Corina Teodor, conferențiar universitar la Universitatea Petru Maior din Târgu Mureș, a doua soție a lui Pompiliu Teodor. Alături de aceasta, la pregătirea volumului a participat și Maria Crăciun, conferențiar universitar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, fiica profesorului. Cunoscându-l de foarte aproape pe cel cărui i se dedică aceste evocări, autoarele au putut selecta excelent atât oamenii pentru care profesorul a însemnat cel mai mult, cât și pe aceia pe care el îi considera cei mai apropiați.

Construită în jurul a 56 de scurte relatări memorialistice, semnate de colegi, foști studenți și prieteni, cartea, deși are în centrul său pe Pompiliu Teodor, este gândită într-o manieră ce nu este una clasică. Firește, numărul celor care ar fi putut evoca personalitatea profesorului este mult mai mare, invitații fiind probabil trimise către mai multe persoane. Din cauza faptului că au trecut deja 15 ani de la moartea profesorului, o parte din colegii, prietenii și mentorii acestuia s-au stins. Lipsesc din acest motiv nume importante precum Camil Mureșan, Florin Constantiniu, David Prodan, Alexandru Duțu și mulți alții. În privința altora, care din diverse motive nu au mai trimis eseurile, Corina Teodor folosește o formulare foarte elegantă în introducere: „pentru cei care nu mi-au mai trimis finalmente un text, dar de loialitatea cărora pentru dascălul și prietenul lor suntem absolut convingeți...” (p. 9). Eventualele tensiuni personale sau profesionale, cât și o foarte posibilă lipsă de timp pentru unii dintre cei absenți, pot fi considerate explicații, dar este dificil de spus precis cauzele de la caz la caz, chiar dacă se pot face unele presupuneri.

Pentru a arată că personalitatea celui evocat nu și-a limitat influența în funcție de granițele geografice sau profesionale artificiale, Corina Teodor a ales să nu se limiteze doar la istoricii din Ardeal. Astfel se explică de ce sunt prezenți atât istorici, din generații diverse, cât și literați sau teologi. De asemenea, textele provin atât din țară, cât și de la cercetători și profesori din străinătate (Maria Bucur, Dennis Deletant, Albert von Goudoever, Keith Hitchins). Din România, era firesc ca cei mai bine reprezentați să fie ardelenii (46 de autori; din Cluj, Oradea, Alba Iulia și Târgu Mureș), în timp ce din București (Șerban Papacostea, Zoe Petre, Nicolae Tanașoca) și Iași (Alexandru Florin Platon, Ioan Toderașcu, Alexandru Zub) se regăsesc în carte câte trei contribuții.

Cu puține excepții, evocările au fost gândite în mod similar de autori, lucru care ne face să presupunem că au avut loc discuții prealabile cu privire la cum ar trebui să arate textele. Eseurile au fost structurate pentru a prezenta, printr-o subiectivitate asumată, reflecții ale personalității profesorului Teodor în propria viață. Discontinuitatea discursivă fragmentează narațiunea biografică, o compune și o recompune, lucru care permite, în realitate, contactul nu atât cu Pompiliu Teodor (personalitatea lui este mai degrabă relatată mijlocit prin intermediul memoriei eseistilor), ci cu reflectarea acesteia în propriile traiectorii profesionale ale autorilor, prin mijlocirea eseurilor. Subiectivitatea acestui tip de demers editorial este evidentă și firească. Totuși, spre deosebire de volumele de memorii clasice, care sunt centrate pe o singură persoană, cel care își narează existența, cartea de față este diferită prin faptul că este un exercițiu de multiperspectivitate. În plus, dacă exercițiul memorialistic tradițional este unul care pornește de la începuturile biografice ale persoanei respective, până în momentul redactării efective a amintirilor, eseurile cuprinse în această lucrare sunt secvențiale. Așadar, nu găsim o subiectivitate unică pe parcursul lecturii, ci o serie întreagă de subiectivități alternative.

Apreciabilă este alegerea aranjării contribuțiilor, folosindu-se criteriul alfabetic. Pe lângă faptul că dispăre pericolul unei eventuale ierarhizări a autorilor, aceasta poate să facă lectura mai complicată, dar reușește să centreze atenția pe personalitatea căreia îi este dedicat volumul. În plus, această opțiune editorială, amestecând profesori universitari cu cariere proifice cu cercetători ceva mai tineri sau oameni care nu au urmat o carieră în domeniul cercetării istorice, evită să-i pună în lumină pe autorii materialelor, arătând în același timp rolul de mentor al lui Pompiliu Teodor pentru mai multe generații.

Una dintre cheile de lectură ce poate fi aplicată stă, cred, în titlu. Evocările nu sunt numai despre istoricul și omul Pompiliu Teodor, ci și despre „lumea prin care a trecut”. Beneficiind de avantajul de a cuprinde atât amintirile unor colegi din școală, cât și ale studenților și prietenilor cu care a colaborat până spre sfârșitul vieții, cititorul trece atât prin anii '50, în care observă influența unui personaj de tipul lui Victor Chereșteșiu, cât și prin ultimele decade ale regimului comunist din România, când intruziunile propagandei național-comuniste afectau în cel mai înalt grad producția istoriografică, până în anii '90, când Pompiliu Teodor se implică în

efortul de (re)construcție a vieții universitare (la Cluj și nu numai), la care ținea atât de mult. Așadar, pentru cei atenți, cartea are, cel puțin, două straturi posibile de lectură. Primul strat este cel biografic, ce se configurează din micile bucăți memorialistice ale autorilor. Al doilea strat este cel al contextului, al epocii în care profesorul Teodor a trăit. Cele două sunt bine echilibrate în volum, dar consider că al doilea nivel de lectură este cel care relevă cele mai multe informații, utile în special celor interesați de realitățile în interiorul cărora avea loc cercetarea istorică în România, în special pentru perioada regimului comunist.

Totuși, ar fi fost utilă introducerea unor scurte referințe biografice la început, fie sub forma unui medalion, fie și numai printr-o simplă enumerare a celor mai importante date cu privire la viața și opera profesorului Teodor. Corina Teodor și Maria Crăciun oferă unele informații de acest fel în deschiderea volumului, dar poate să nu fie suficient pentru o lectură nespecializată. Este adevărat că cititorul poate reconstitui pe parcursul lecturii evoluția biografică a profesorului Teodor, dar acest lucru este atât dificil, cât și plin de aspecte contradictorii. Este foarte posibil ca tocmai sublinierea complexității biografiei, cât și a personalității lui Pompiliu Teodor, să fi fost urmărită de coordonatoarele. Chiar dacă acceptăm această ipoteză, unele repere biografice precise tot ar fi fost necesare, în special pentru cititorii nespecializați, care nu cunosc cine a fost personalitatea căreia i-au fost dedicate textele.

Având în vedere specificul demersului, contribuțiile cu privire la grupul profesional al istoricilor în perioada comunistă și în tranziție reies în mod indirect din lectura eseurilor. Printre acestea, poate cea mai interesantă este depășirea unei oarecare rigidități interpretative cu privire la prezentarea comunității istoricilor, în timpul perioadei comuniste. Din carte reies excelent strategiile prin care dinamica dintre putere și istorici se modela de la un caz la altul, cât și opțiunile diferite pe care profesioniștii istoriei le puteau avea în raporturile cu autoritatea politică:

„În pofida unui timp în care istoria ca disciplină a fost profund contaminată ideologic, Pompiliu Teodor a fost un savant și un profesor cu merite excepționale, unul care a avut știința și diplomația necesare spre a depăși obstacolele puse de un regim totalitar în calea științei. A dus mai departe un segment –al cercetărilor lăsate moștenire de predecesorii săi interbelici, contribuind deopotrivă la edificarea unei școli de istorie în acord cu aspirațiile locale și cele universale” (Victor Neumann, p. 185).

Printre evocările cu privire la cursurile pline de conținut, examenele dificile, tezele de licență și doctorat coordonate atent, cafelele matinale, sfaturile profesionale și personale, călătoriile în străinătate etc., peisajul descris de eseuri este unul complex, plin de nuanțe, în care relațiile cu partidul sunt mai degrabă mereu negociate și negociabile, decât într-o inflexibilitate constantă. Rememorând anii în care s-au format, autorii descriu foarte dificila temă a activității profesionale a istoricilor într-un regim pentru care rolul istoriei era de a legitima prezentul.

Pe lângă aceasta, rememorările îl evidențiază pe Pompiliu Teodor ca un creator de școală istoriografică:

„Este o vorbă comună, depreciată azi din prea deasa folosire și aplicare fără discernământ: a fi creator de școală. Sunt azi prea mulți „creatori de școală”, declarați după ce au condus o lucrare de licență ori un doctorat. Acum se vede adevărul, după jumătate de secol de când tânărul Pompiliu Teodor începea să vorbească de la catedră: primii istorici ieșiți din școala sa sunt pensionari; au urmat alți elevi al profesorului și alții, elevii elevilor săi: pe căile deschise de Pompiliu Teodor se mergea înainte” (Mihai Bărbulescu, p. 36).

Ideea este dezvoltată în mai multe locuri pe parcursul cărții, ducând la două concluzii foarte interesante, ce nu sunt exprimate direct de niciun autor, dar care pot fi deduse din aproape toate eseurile. Prima dintre acestea face referire la modul în care se realizează progresul în cunoașterea istorică. Creatorii de școală, așa cum a fost în mod evident și Pompiliu Teodor, nu doar că (re)evaluează teme anterior cercetate, ci și deschid noi direcții analitice, având grijă să-și ghideze spre ele discipolii. Într-un fel, așa cum de altfel câțiva dintre autori arată, contribuțiile istoriografice ale creatorilor de școală nu se limitează la propriile publicații, ci includ și pe ale celor asupra cărora au exercitat o influență sau pe care i-au direcționat. A doua dimensiune pe care o putem deduce din volum ține de raportul dintre influența instituționalizată și cea informală. Dacă la nivel strict birocratic, prima pare a fi cea mai importantă, observăm faptul că, la nivelul vieții academice, așa cum evocă mai mulți memorialiști, deși nu a deținut funcții administrative în Facultate sau la Universitate (lucru mai ales important pentru perioada comunistă), Pompiliu Teodor a fost cel care a ghidat școala istoriografică din Cluj-Napoca.

O altă idee care revine de câteva ori pe parcursul volumului este influența profesorului Pompiliu Teodor în extinderea învățământului universitar și în alte orașe din Ardeal, după 1989. Convinși că este nevoie ca disciplina istoriei să depășească greutățile anilor '80, în care numărul de studenți și de cadre didactice a fost redus dramatic la comandă politică, cât și să-și asume o delimitare de intruziunile ideologice (acțiune concretizată prin participarea la *Manifestul Comitetului Istoricilor Liberi*), profesorul Teodor a militat și s-a implicat activ în special în crearea unor instituții de învățământ superior la Târgu Mureș (unde a și predat spre sfârșitul vieții) și Alba-Iulia:

„Dar dincolo de Cluj, acțiunea profesorului Pompiliu Teodor a fost hotărâtoare în destinul altor universități: este știut cât de mult a sprijinit și cât de mult s-a străduit pentru o Facultate de Istorie la Târgu Mureș. Se cunoaște probabil mai puțin că primele discuții despre înființarea unei universități la Alba Iulia în locuința lui s-au purtat, în primăvara anului 1991, cu un înalt reprezentant al administrației locale de acolo, de față fiind autorul acestor rânduri și încă un coleg” (Mihai Bărbulescu, p. 36).

Lecturând eseurile, concluzia la care se poate ajunge este că metoda portretului compozit reușește de foarte multe ori să explice trecutul istoric cel puțin la fel de coerent ca alte forme de narațiune istorică. În plus, biografia reconstituită din fragmente din memoria altor persoane decât subiectul în sine al cărții face ca atât imaginea lui Pompiliu Teodor, cât și a epoci(lor) în care acesta a trăit, să fie pline de nuanțe și de posibilități de înțelegere.

Volumul coordonat de Corina Teodor, *Pompiliu Teodor și lumea prin care a trecut*, nu doar că își atinge scopul anunțat inițial, de a aduce un omagiu profesorului și omului clujean, ci și realizează o panoramă asupra evoluției istoriei, istoricilor și a istoriografiei, pornind din anii '50 și terminând la începutul anilor 2000. Pentru un cititor atent, cartea conține numeroase chei de lectură și de înțelegere, evocând un trecut nuanțat, fiind astfel un demers util pentru o mai bună înțelegere a modalităților în care o personalitate își exercită influența asupra celor din jurul său.

Ionuț Mircea Marcu

Robert J. Barro, Jong-Wha Lee, *Education Matters. Global Schooling Gains from the 19th to the 21st Century*, Oxford & New York, Oxford University Press, 2015, xi+289 p.

De vreo 50 de ani economiștii, preocupați până atunci mai mult de rolul investițiilor, al capitalului fizic și al progresului tehnologic, acordă o atenție tot mai mare capitalului uman ca factor-cheie al dezvoltării economice. Studiile despre capitalul uman au cuprins și abordări teoretice, și abordări empirice, de analiză a informațiilor disponibile și testare a teoriilor generale. Profesorii Robert Barro, de la Universitatea Harvard, și Jong-Wha Lee, actualmente la Korea University din Seul după ce a fost un timp economist al Fondului Monetar Internațional și consilier economic al președintelui Republicii Coreea, s-au ilustrat prin cercetări care au încercat să confere o dimensiune istorică indispensabilă cercetărilor despre rolul educației în formarea capitalului uman și în procesul dezvoltării economice contemporane. Volumul recenzat sintetizează acest efort cognitiv și propune un bilanț care încununează mai mult de două decenii de cercetare întreprinse de cei doi autori.

La temelia acestor cercetări stau două mari baze de date istorice referitoare la progresele educației în lume, baze de date care sunt acum accesibile liber online la adresa <http://www.barrolee.com/>. Prima dintre acestea cuprinde informații la intervale de 5 ani despre ratele de școlarizare și nivelurile de educație atinse de populația din 146 de state ale lumii, pe grupe de vârstă și gen, pentru perioada 1950-2010. Cea de-a doua cuprinde informații, la un nivel mai redus de detaliere și pentru un număr mai mic de state (doar 89 la această dată), dar pentru un interval cronologic care merge înapoi până în anul 1870. Încă și mai important este faptul că cei doi profesori și colaboratorii lor continuă procesul de verificare, extindere și actualizare a celor două baze de date, fapt reflectat și de cercetările publicate ulterior acestui volum¹.

După o succintă introducere, care cuprinde și o rapidă trecere în revistă a progreselor educației primare, secundare și terțiare în lume în ultimele două secole,

¹ Jong-Wha Lee, Hanol Lee, *Human Capital in the Long Run*, „Journal of Development Economics”, vol. 122, 2016, p. 147-169.